

BOTTEN UIT DE OOSTERSCHELDE

„Door: G. Kortenhout van der Sluijs”

Al heel lang worden door vissers fossiele beenderen opgevist uit de Oosterschelde. Zelf ben ik vaak meegeweest met vissersschepen om botten te verzamelen. Het voordeel hiervan is, dat men de techniek van het vissen leert kennen en zo nauwkeurig mogelijk vindplaats en diepte kan vastleggen. Een trek van een vissersschip kan variëren van enige tientallen meters tot ettelijke kilometers. Hoe korter de trek, hoe nauwkeuriger de plaatsbepaling van de vangsten.

Ik heb met twee typen schepen naar botten en archeologica gevist, namelijk met de mosselkotter ZZ 8 van Gebr. Schot te Zierikzee en met de viskotter TH 6 van C. Bout uit Tholen. Beide schepen vissen met zgn. boomkorren, maar tussen de korren van beide schepen bestaan grote verschillen: De mosselkorren zijn betrekkelijk klein (breedte 1,5 - 2 m) terwijl de korren van de TH 6, bestemd om platvis of garnalen te vangen, veel breder zijn (6 - 7 m). Een mosselkotter heeft aan weerszijden van het schip 2 korren (in totaal dus 4) terwijl een viskotter aan iedere kant 1 kor heeft. De korren worden achter het schip over de zeebodem gesleept. Bij de mosselkorren bestaat het gedeelte dat over de bodem gesleept wordt uit ijzeren ringen, zodat het niet zo gauw door scherpe stenen e.d. beschadigd wordt. Voor aan de mosselkor zit het zgn. mes, dat er voor zorgt dat de kor tot ong. 6 cm diep door de bodem getrokken wordt, zodat ook botten en stenen die half in de bodem zitten nog gevangen kunnen worden. De vis- en garnalenkorren bestaan geheel uit nylon en hebben geen mes, maar voor de kor hangt een zware ketting, de wekker, en een aantal dunnere kettingen, de kietelaars, die de onder het zand liggende platvis op moeten jagen, maar ook stenen en botten omhoog wippen, zodat ze in het net komen. Met de TH 6 ben ik verscheidene weken meegeweest toen dit schip voor het Rijksmuseum van Oudheden viste naar altaren voor de godin Nehalennia in de Schaar van Colijnsplaat.

Met de ZZ 8 wordt al bijna 30 jaar lang ieder jaar een dag naar fossiele botten gevist. Bovendien kregen mijn collega Overweel en ik een Koninklijke Shell-prijs, die werd toegekend door de Hollandse Maatschappij van

Wetenschappen en waardoor we het schip met bemanning een maand lang konden huren. Dit heeft zeer veel vondsten opgeleverd en ons bovendien de mogelijkheid verschaft de gehele Oosterschelde te verkennen en de beste vindplaatsen vast te stellen. Alleen op een aantal plaatsen, zoals de Schaar van Colijnsplaat, werd niet gevist omdat daar te veel en te grote stenen liggen, die de korren zouden vernielen. De beste vindplaatsen bleken te liggen voor de Flauwersinlage en voor de Oranjezon (Put van Domburg). Ook voor Wissekerke is veel te vangen, maar ook daar liggen erg veel zware stenen. Een aantal vondsten werd ook gedaan voor de Schelphoek.

Er worden tegelijk botten van verschillende ouderdom opgevist. De diepste putten in de Oosterschelde zijn een 40 m diep. Ze zijn ontstaan doordat de sterke eb- en vloedstroom dikke pakketten zand, klei of veen heeft weggespoeld. Stenen en botten bleven dan echter op de bodem achter omdat ze te zwaar waren om door de stroom te worden meegenomen. Doordat botten uit lagen van verschillende geologische ouderdom nu door elkaar heen liggen is het soms moeilijk om de ouderdom te bepalen, maar het is toch wel zeker dat er botten van 5 verschillende fauna's voorkomen, namelijk:

1. Jong-tertiaire zeezoogdieren. Deze worden eigenlijk alleen in de put van Domburg gevonden. Het zijn verschillende soorten walvissen en misschien ook zeehonden en walrussen. De laatste twee kunnen echter ook uit het onderste Pleistoceen komen.
2. Een zoogdierfauna uit het onderste Pleistoceen, de zgn. 'zwarte-bottenfauna'. Deze is aangetroffen in de put van Domburg, voor Wissekerke en voor Flauwers. Hierin worden zowel zee- als landzoogdieren aangetroffen. Walvissen komen er nauwelijks in voor, maar walrussen worden nogal eens aangetroffen. De landzoogdieren zijn echter verre in de meerderheid. Eens is tussen een grote massa schelpen een stukje snijtand van een muis aangetroffen, maar dergelijke kleine voorwerpen slippen meestal letterlijk door de mazen van het net.

Bovendien is in dit geval de soort niet te bepalen, evenmin als de ouderdom. Er zijn wel twee roofdieren bekend, namelijk een sabeltandtijger (*Homotherium*) en een hyena. Van de laatste zijn vooral veel knaagsporen op grote botten en uitwerpselen gevonden, en misschien een enkel stukje bot, maar dat is niet eens geheel zeker.

De grootste dieren van deze fauna zijn een mastodon (*Anancus arvernensis*) en de zuidelijke olifant (*Mammuthus meridionalis*). Vrij algemeen is een zebra-achtig paard (*Equus robustus*) en zeer zeldzaam een neushoorn (*Dicerorhinus etruscus* of misschien *D. jeanvireti*). Tenslotte komt er een aantal herten voor en een rund (*Leptobos*).

3. Vermoedelijk uit het Eemien komt een stuk tand van een nijlpaard. Andere vondsten uit het Eemien zijn uit de Oosterschelde niet bekend, wel uit de Westerschelde.
4. Uit het Weichselien zijn veel vondsten gedaan. Van sommige soorten is niet met zekerheid te zeggen of ze uit het Weichselien of uit het Holoceen komen, zoals van de bever, het paard en het edelhert. Maar andere soorten komen zeker uit het Weichselien. In de eerste plaats een walrus, waarvan ik de soort niet heb kunnen bepalen. Maar het is zeker niet de tegenwoordig nog levende soort. Verder komen er de grottenleeuw en de grottenhyena voor. Van de mammoet zijn vooral in de Schaar van Colijnsplaat veel botten opgevestigd, evenals van de wolharige neushoorn. De runderachtigen zijn vertegenwoordigd door de steppewisent en de herten door het reuzenhert, de eland en het rendier.
5. Uit het Holoceen werden vondsten gedaan van de mens en zijn huisdieren: hond, kat, paard, varken, schaap, geit en rund. Van de wilde dieren uit het Holoceen is alleen het ree bekend.

Tussen de fauna's 2. en 3. zit een aanzienlijk hiaat, hetzij omdat in het gebied van de Oosterschelde geen afzettingen uit die tijd voorkomen of omdat deze afzettingen geen botten bevatten. Op grond van onze geologische kennis is het eerste het meest waarschijnlijk.

Door de gedeeltelijke afsluiting van de Oosterschelde met een pijlerdam moet gevreesd worden, dat door de afname van de eb- en vloedstromen de diepe putten zullen dichtslibben en dat daardoor de meest interessan-

te fossielen in de toekomst onbereikbaar zullen worden.

Tot slot wil ik de vissers bedanken voor hun gastvrijheid en hun hulp bij het verzamelen van fossiele beenderen, wat zonder hun vakmanschap nooit zo goed gelukt zou zijn. Ook bedank ik de Hollandse Maatschappij van Wetenschappen voor het aan mij en Overweel toekennen van de Koninklijke Shell-prijs, die zoveel aan dit onderzoek heeft bijgedragen.

LITERATUUR

- BOSSCHA ERDBRINK, D.P.1984: Carnivora uit het Pleistoceen in Nederland. In: *Cranium*, 1e jrg., 2, 66 - 98
- HOOIJER, D.A. 1953: On dredged specimens of *Anancus*, *Archidiskodon*, and *Equus* from the Schelde estuary, Netherlands. In: *Leidse Geol. Med.* 17, 185 - 202
- HOOIJER, D.A. 1962: The sabre-toothed cat *Homotherium* found in the Netherlands. In: *Lutra*, Vol.4, 2, 24 - 26
- HOOIJER, D.A. 1984: *Mammuthus meridionalis* (Nesti) and *M. armeniacus* (Falconer) from the North Sea. *Proc.Kon.Ned. Ak.Wet.*, B 87, 3, 335 - 358
- HOOIJER, D.A. 1981: The first Rhinocerotid of the Pretiglian 'Black Bones' fauna from the Netherlands. In: *Journ.of Zoology* 31 (2), 472 - 475
- VLERK, I.M. VAN DER & F. FLORSCHÜTZ 1950: Nederland in het IJstijdvak. W.de Haan, Utrecht.

SUMMARY

The author describes his experience in fishing bones with two different ships in the Oosterschelde (51°40' N. lat.- 3°45' E.long.). He describes the fishing techniques. Bones from five different faunas have been found:

1. Young Tertiary marine mammals
2. Lower Pleistocene 'Black Bones' fauna
3. Eemian (one piece of *Hippopotamus*)
4. Weichselian
5. Holocene